

SZENTMÁRTONI JÁNOS

A felejtés ellen**A „váci füveskertiek” 1956 utáni pályaalakulása**

I.

Hogy a „váci füveskertiek” néven elhíresült rendhagyó költői csoportosulás mindmáig nem épült be nemhogy az 1945 utáni magyar irodalom oktatásába, de még irodalmi köztudatunkba sem, azért nem csupán a kommunista diktatúra a felelős, hanem bizony kritikuskaink, irodalomtörténészeink figyelmetlensége, nemtörődősége, és ki tudja még, milyen okból tett mulasztása is. Valószínűleg felosztották maguk között vagy meghatározták nekik azokat a szakterületeket, amelyekben mélyre áshatták magukat, s amelyekben azóta is otthonosan mozognak. Jól tudom, hogy egy korszak vagy irodalmi műhely, sőt nemegyszer egy-egy költő vagy író életművének tanulmányozása is épp elég egy élet kitöltéséhez, s az idő pedig véges – de az mégis elkésérítő, hogy a Füveskert alkotói szinte minden látókörön kívülre kerültek. Nem hiszek annak a gőgös professzori odavetésnek, hogy „miért foglalkozik tehetségtelen szerzőkkel”, amit egy fiatal, bátor egyetemista lány kapott, amikor diplomája témáját elővezette nem is olyan régen. Nem hiszek, mert költő volnék magam is, és van némi fogalmam a költői tehetségről. Nem hiszek, mert például a legkiemelkedőbb füveskerti, Kárpáti Kamil megkésétt, második költői indulásától, az 1966-os *Ördöggyólyó* című verseskötétől kezdve szinte minden kritikus arra hegyezte ki mondandóját, hogy Kárpáti költészete előbb-utóbb kikerülhetetlen lesz a háború utáni magyar irodalom történetében. Más kérdés, hogy aztán szemlesütve mindenki kikerülte. (Tisztelet a kivételnek!) De ne rohanjunk ennyire előre, kezdjük a legelején.

II.

Induljunk ki abból, hogy ha ezek az 1949-től ilyen-olyan mondvacsinált koncepciós perek révén elítélt fiatalok elkerültek a börtönt, feltételezhető, hogy bekerülnek nemzedékük irodalmi vérkeringésébe. Hiszen akármilyen vészjósló és tragikus korszak vette is kezdetét 1947-től, mégiscsak egy olyan gazdag irodalmi nyitánynak lehetünk szemtanúi ezekben az években, amelyet többek közt az Újhold alkotóinak és Nagy Lászlóék indulásával érdemes meghatározni. Kárpáti

legelső (meg nem jelent, mert a megjelenés előtt bezúzott) verseskötetét, a *Hajnali gyümölcsöst* még Juhász Ferenc szerkesztette.

De sajnos a Füveskert alkotói nem kerülhették el a börtönt. Azonban a rendszerváltás után sem kerültek az irodalom figyelemterébe, ahogy például a szintén börtönviselt Határ Győző vagy Faludy György. A füveskertiek életük és ifjúságuk azon éveit, amelyek általában családalapítással, a karrier megalapozásával, az egzisztenciális biztonság alapvető feltételeinek megteremtésével telnek, ők Rákosi pokolbugyraiban voltak kénytelenek elszenvadni. De ha már így alakult, akkor viszont nem mehettünk volna el évtizedek óta szó nélkül mellett, hogy a magyar irodalom történetében nincs még egy olyan véletlen (?), csoda (?), tünemény (?), amelynek során egyazon időben több fiatal költő ugyanott raboskodik, és már-már irodalmi szimpóziumokat szervez, ahogy tették ezt a füveskertiek a váci börtön kápolnaudvarán a Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését követő hónapok enyhületében, 1954-ben. Ez önmagában is irodalomtörténeti kuriózum! Hiszen itt nem versfaragó amatőrök találkoztak, akikből a rabság lélekszorongató kényszere préselte ki az írás mint önterápia igényét. Hanem induló költők, akik közül még annak sem vonható kétségbe egy percig sem a tehetsége, aki valóban a börtönben kezdett el verset írni, az 1956-os forradalom egyetlen költőmártírja, Gérecz Attila.

Egyikük, Tóth Bálint a 90-es évek elején így emlékezik vissza erre az időszakra *A maharadzsakumár* című portréjában, amelyben társának, Szathmáry Györgynek állít emléket (*Szathmáry György; Sejtések* könyve, *versek és műfordítások, Stádium, 1998, 193–202.*): „Az elzártságban, a visszhangtalanságban, az olvasónélküliségben az induló költő igen nehezen tudta bemérni a maga helyét. Hiányzott a külvilág ellenőrző ereje, a tükör, a közvélemény tükre, aki azt válaszolja: ilyennek látunk téged. Az irodalomtörténet ismer fiókból előhúzott prózai remeket – gondoljunk csak Tomasi di Lampedusa *A párdúcára* –, de nem ismer az ismeretlenségből előbukkanó posztumusz költői életműveket. Még Radnóti is, aki kész költőként kényszerítettett a megsemmisüléshez vezető útra, még Ő is kételkedik olykor költészete és erkölcsi magatartása fennmaradásának lehetőségében: »...A semmiségbe lép, / ki most mozdulni mer...«. Hála Istennek, Radnóti Miklós nem lépett a semmiségbe, bár legjelesebb költőink közé az a bori notesz emelte. (...)

Még a l'art pour l'art szemlélet is – amely közülünk Szathmáryhoz állt legközelebb – az ellenállás egyik for-

Elhangzott a Tokaji Írótáborban 2013. augusztus 15-én, az *Eltiltva és elfelejtve II.* című konferencián.

mája volt. Miként szeretett professzorom, Keresztury Dezső hívta fel figyelmünket az egyetemen – van korszak, amikor »gyönyörűket írni« is állásfoglalást jelent, mert aki »netán csak lelkesedni rest, / már azt is gyűlöltek, akár a pestisest.« Az itt következő versek lassan már negyven éve lesz, hogy megszülettek, a pártköltészet, a pártos irodalom virágzásának idején. (...)

Nekünk (...) nem kellett revidálni semmit, negyven éve is az volt a véleményünk, hogy a bolsevizmus egy elavult XIX. századi ideológián alapuló embertelen és bizantikus, halálra ítélt rendszer, esztétikája, a szocialista realizmus pedig nemhogy hibás, de nem is létezik. (...)

Néha valóban azt éreztük bent, hogy a fejünk felett kezek fogtak a bolsevizmussal a nyugati, sőt, az amerikai értelmiségiek is. Mégse inogtunk meg; egy pillanatra nem kételkedtünk a magunk igazában. A gyökereikig nyúltunk vissza, a zoltárokig, Szapphóig, Platónig, Horatiusig, a középkori himnuszokig, Dantéig, Szent Ferencig, Lorenzo de Mediciig, Shakespeare-ig, Villonig, Ronsard-ig, Goetheig, Schillerig, Hölderlinig, Heinéig, Byronig, Shelley-ig, Keatsig, akitől az antológiák mottóját is kölcsönöztük: »Beauty is truth, truth beauty« – »A szép: igaz, s az igaz: szép!«; és fordítottuk még Poe-t, Walt Whitmant, Puskind, Lermonotovot, Nyekraszovot, Oscar Wilde-ot, Chestertont, s ezzel a sor még közel sem teljes.»

III.

Kikről is van szó? Kik voltak a „váci füveskertiek”? Béri Géza, aki novellistaként sem volt utolsó, és nagy gondolati költeményei mellett talán kinin-keserű epigrammaiban jutott a legmagasabbra, és ki tudja, még mi minden születhetett volna meg a tolla alatt, ha az Illatos úti szívlapátolás, az állandó zaklatások és megfigyelések, az irodalmi bandázásba beilleszkedni nem tudás föl nem örli az idegrendszerét, és 1979 karácsonyán véget nem vet az életének!

Gérecz Attila, aki egyébként Béri cellatársaként és pártfoglaltjaként került a körbe, s akinek tiszta és egyenes jelleme, élsportoló múltja már önmagában is imponálhatott a füveskertieknek, hát még amikor előkerültek első versei, élükön az *Így bocskorosan* cíművel. Legkiválóbb költeményeinek minden idők antológiáiban ott volna a helyük, s ha 1956. november 7-én nem hal hősi halált a Klauzál térnél, minden bizonnyal figyelemreméltó irodalmi karrier várt volna rá.

Kárpáti Kamil, akinek költői, prózaírói és irodalomszervezői tevékenysége nem csupán a füveskertiek sorában kiemelkedő, de nemzedéke egyik legnagyobb-

jaként kellene számon tartanunk őt. Az 1988-ban indított Stádium című kétnyelvű folyóiratában és az azóta is működő könyvkiadója több kötetében itthon a legtöbbet tette egykori börtöntársai munkásságának rehabilitálásáért és megismertetéséért. Reneszánsz műveltsége, szerelmi filozófiája, a szürrealista és realista elemek ötvözésének jegyében felépült mitologikus költészete a legjobbak közé emelték őt.

Szathmáry György, aki „kedves költője, Paul Valéry távolságtartó artisztikum-központú szemléletét tette magáévá, erre predesztinálta kényes ízlése, nagy műveltsége és igen alapos mesterségbeli tudása” (Tóth Bálint). A forradalom leverése után azonban elhallgatott, bárzongoristaként kereste kenyerét az országot járva egészen 1990-ben bekövetkezett haláláig, s az asztalfiókjából egyetlen vers nem került elő többé.

Tollas (Kecskési) Tibor, a kör rangidőse; a titokban összeszerkesztett Füveskert-antológiák verseit és műfordításait – köszönhetően szép, kalligrafikus írásának – ő másolta mindig s gyűjtötte egybe. A forradalom leverése után az NSZK-ba emigrált, s az ott megalapított, de a világ számos pontján terjesztett Nemzetőr című lapjával emberfeletti küzdelmet folytatott a füveskertiek, de általában a börtönből szabadult alkotók és a Rákosi alatt tiltott költők, írók iránti figyelem ébrentartásáért az emigrációban.

Tóth Bálint, aki Kárpáti mellett szintén bekerülhetett a hazai irodalmi életbe, barátságot kötött több nemzedéktársával (Bella Istvánnal, Marsall Lászlóval...), s az 1991-es válogatott kötetének, a *Krisztinavárosi körmenetnek* az élvonalba kellett volna emelnie őt, s talán sikerült is volna, ha korán jelentkező betegségei fokozódó és máig tartó visszavonulásra nem kényszerítik őt; az utóbbi tíz-tizenöt évben már szinte nem is publikál. Ezért is örültem 2011-es *Magyar litánia* című verseskötetének.

Említhetnénk még Hámory Jenőt és Ghéczy Istvánt, akik azonban a börtön után nem írtak többé, vagy legalábbis nem tudunk róla – és kitérhetnénk még a Füveskert ködlovagjaira is, akiknek azonosítása ma már szinte lehetetlen, vagy emberpróbáló filológiai munkát igényelne.

A szakirodalom nem füveskertiként tartja számon Csendes Bélát, pedig egy ideig ő is aktív tagja volt a körnek. A költészet kései virágzását is megcsodálhatjuk az esetében, amikor 1991 és 1996 között, élete alkonyán, az egyre elhatalmasodó rák halálos árnyékában megajándékozott minket bölcs, bukolikus verseskönyveivel.

IV.

Irodalomtörténeti balesetnek tartom a füveskertiek megkésztését, felemás indulását. És itt most nem is a börtönre gondolok. Hanem éppen arra az irodalomtörténeti pillanatra, amikor az 1956-os forradalom leverése után nem csupán mi, de egész Európa Déryék bebörtönzésére figyelt és tiltakozott Albert Camus-vel az élen. Így, a „kis” és „nagy íróper” árnyékában nemigen maradt figyelem a börtönből akkoriban szabadult, pályakezdő költőkre, akiknek többségét nemhogy a szakma, de még saját nemzedékük is alig ismerhette. Jóllehet, 1957 elején más társaikkal „még együtt láthatjuk őket a *Hajnali óráutések* című, első legális irodalmi estjükön az Egressy Klubban (...) A kétszáz fős klubban legalább négyszázan gyűltek össze, hogy meghallgassák a többségükben frissen szabadult költőket. Aczél György, aki akkor miniszterhelyettes volt, azt nyilatkozta a sajtóban, hogy ellenforradalmi összeesküvés színtere lett az Egressy Klub. De együtt láthatjuk őket később a Fiatal Írók Stúdiójában is, amelynek Kárpáti Kamil lesz a titkára, s amely az Írószövetség fölfüggesztése alatt mindvégig működik, menedéket nyújtva az alkotóknak. Az Írószövetség újjraalakulásaikor azonban megszűnik, egész vezetősége átigazol, egyedül Kárpátit hagyva maga mögött, akit nem vesznek fel, még akkor sem, amikor Szakonyi Károly tanácsot hívat össze az arcátlanság orvoslására, sőt, Jovánovics Miklós nyílt színen utasítja ki Kárpátit az Írószövetségből” (Szentmártoni János: *A madárember = Toronyzene*, Stádium – Új Átlók, 2009, 27.).

A megtorlások kezdetével pedig tanácsosabbnak látták a füveskertiek, hogy feloszoljanak, meghúzzák magukat valahol, munka után nézzenek. Bár tudjuk, Gérecz ekkor már halott volt, Tollas Németországban élt, Tóth Bálintot pedig pár hónapra megint becsukták egy „gyanús” látogatója miatt.

V.

Tíz vagy annál is több kézírásos Füveskert-gyűjtemény született Vácon, de közülük csak öt maradt fenn: három műfordítás és két versantológia, melyek sorában a legutóbbi, a *Pünkösdi Füveskert* már 1956 tavaszán, a megélénkült rabmozgatások idején állt össze, az ősalapítók java része által ellenőrizetlenül.

1956 után Tollas Tibornak és a Nemzetőrnek köszönhetően részben a kicsempészett kéziratok, részben már az emigrációban másoktól is összegyűjtött írások anyagából további nyolc Füveskert-antológia látott napvilágot szerte a nagyvilágban nyolc nyelven, tíz kiadásban.

1957-ben kettő is megjelent: az első magyar összeállítás Bécsben és az első német kiadás Münchenben.

1958-ban is kettő: a második magyar kiadás Torontóban és az orosz Buenos Airesben.

1959-ben összesen négy válogatás látott napvilágot: egy magyar–olasz kiadás Firenzében, egy spanyol Buenos Airesben, egy norvég Oslóban és egy dán Koppenhágában.

Ezt követte még 1966-ban egy angol változat New Yorkban és a második német kiadás 1981-ben Münchenben.

De ahogy jeleztem, ezek már nem azok az ös-Füveskertek voltak, nemegyszer alkalmi versfaragók is helyet kaptak bennük; már az első magyar bécsi kiadás 34 alkotójának is csupán az egyharmada volt börtönjárt költő.

Az első német kiadást népdalok, kuruc dalok és klasszikus magyar versek vezették be, hogy teljesebb képet kapjanak a magyar irodalomról a német olvasók. *Pirkadat* volt a címe, 15 német nyelvű költő fordította, és a Hauser Kiadó jelentette meg. S akinek ezt Tollasék köszönhették, nem volt más, mint a Bajor Szépművészeti Múzeum főtítkára, aki 1956. november 1-jét Budapesten élte át, és amit látott-tapasztalt, az beleégett az emlékezetébe. Óriási visszhangja lett, még a Falon túlra is áthallatszott.

A magyar–olasz kiadás fölött Várady Imre, a bolognai egyetem magyar tanszékének professzora bábáskodott, és egy reprezentatív sorozat részeként jelent meg.

A spanyol kiadás *Lira a katakombákban* címmel látott napvilágot. Anyagát a bécsi kiadásból, a Nemzetőrből, valamint saját spanyol és latin-amerikai forrásokból állították össze, az Argentín–Magyar Kulturális Egyesület támogatásával. Világhírű grafikusunk, Szalay Lajos munkáival illusztrálták. Sajtó-visszhangja egész Latin-Amerikát és Spanyolországot is bejárta.

A beszédes *Vértestvérek* címmel jelent meg az orosz kiadás.

A norvég antológia mellé pedig az ottani írószövetség elnöke állt; a Füveskert költői mellett közölték az *Egy mondat a zsarnokságról* című Illyés-verset, Déry Tibor és Tamási Áron egy-egy prózáját, Bibó és a Nemzetőr munkatársainak esszéit is.

A dán kiadást Paul Sörensen fordította.

A Nemzetőr amerikai olvasótábora körutat szervezett Tollasnak, aki így megismerkedhetett Watson Kirkconnell professzorral és Donald Hall költővel, akik az

angol kiadást fordították. Idézek az amerikai fülszövegéből: „Tollasnak és társainak csak egy sztorija van, mi történt a pesti utcákon, a váci börtönben és Márianosztrán, a menekülőket szállító kocsikon és hajókon. Lehetséges, hogy a fiatal generáció nem érti ezt meg. A Füveskert költeményeiben érvényre jutó hiteles tekintély azonban olyan fókuszot nyújthat Amerikának, amelynek problémái megoldásában szüksége van.”

Az első magyarországi Füveskert-antológia, félig szamizdatként 1988-ban, a kommunista rendszer összeomlásának előestéjén látott napvilágot, amely még az 1958-as bécsi kiadást importálta.

A legteljesebb és leghitelesebb, a kutatásokra is legalkalmasabb gyűjtemény azonban csak hét évvel később született meg a Stádium Kiadóban *Füveskert 1954–1995* címmel. Ebben a szerkesztők (Kárpáti Kamil, Tollas Tibor, Tóth Bálint) igyekeztek teljes képet megrajzolni – így az ős-füveskertiek versei és a történeti felvázolás mellett esszéket olvashatunk benne többek közt műfordítói tevékenységükről Tóth Bálint, a nyugati megjelenésekről Csizmadia Zoltán és a börtönben született irodalom terápiás jelentőségéről Pfitzner Rudolf tollából. E két utóbbi úriember is füveskerti volt, hiszen a váci kápolnaudvaron összegyűlt költők körül kisebb értelmiségi holdudvar is összeállt. Az antológia a már említett hat füveskerti költő későbbi pályaalakulását is bemutatja.

De, úgy tetszik, ennyi előzmény sem volt elég ahhoz, hogy e rendhagyó irodalmi csoport bevonuljon az irodalomtörténetbe.

VI.

Végezetül néhány vázlatpont alkotóink 56 utáni sorsáról:

Kárpáti Kamil 1957-től a Fiala Írók Stúdiójának titkáráként helyezkedett el, majd az OKISZ művészeti tanácsadójaként dolgozott. Részt vállalt a 70-es években kibontakozó országos versmondó mozgalom szervezésében és zsűrimunkájában. 1973-tól szabadfoglalkozású író. A 80-as években közkedveltek voltak ifjúsági regényei is. *A menyasszony vetköztetése* című regényében maradandó emléket állít a pesterzsébeti gyermekkor mitológiájának, a börtönévek pokoli éveinek és egy amatőr színjátszó társulat itáliai turnéjának (második feleségével, versei múzsájával, az előadóművészként megismert Gível sokáig színtársulatot vezettek, amellyel sorra nyerték a hazai és a nemzetközi fesztiválok díjait). 16 verseskönyvével, 9 regényével, esszéivel, életműsorozatának 13 kötetével, számos antológiászerkesztésével (mely során

több fiatal tehetséget indított el a pályán) az egyik legismeretlenebb élő klasszikusunk.

Bajtársi és költői hűségétől és becsülettől vezérelve a legtöbbet tett egykori barátai, börtöntársai emlékének és példájának megőrzéséért: 1991-ben elsőként rendezte sajtó alá Gérecz Attila verseinek és műfordításainak válogatását. Még ugyanebben az évben Göncz Árpád köztársasági elnökkel és az Írószövetség részéről Páskándi Gézával felavatták a forradalmár költő Klauzál téri emléktábláját. Egy évre rá az Írószövetséggel és a Stádium Kiadóval megalapította az elsőkötetes költőknek járó Gérecz Attila-díjat, amelyet ez idáig 21 fiatal vehetett át. A díj egyébként 2003-ban minisztériumi díj lett. (Nagy öröm számomra, hogy a közelmúltban négyévnyi csipkerózsika-álmából sikerült újraébreszteni a díjat, és az elmúlt két alkalommal már a Magyar Írószövetség székházában került ünnepélyes átadásra.) Az első Gérecz-könyvet további két antológia követte 2001-ben és 2006-ban *Sorsod művésze* címmel, amelyben a versek mellett olyan irodalom- és kultúrtörténetesek, írók esszéi is olvashatók Gérecz félbetört életművéről, mint például Fodor András, G. Komoróczy Emőke, Jankovics Marcell, Szokolczay Lajos, Szörényi László, Rónay László, Tarján Tamás, Varga Domokos, Vilcsek Béla – és olyan költők emlékező vagy tisztelgő versei is (a generációk nemes találkozását is illusztrálendő), mint többek között Béri Géza, Csillag Tibor, Döbrentei Kornél, Falusi Márton, Follinus Anna, Kárpáti Kamil, Kulicz Gábor, Nagy Cili, Oravecz Péter, Rózsássy Barbara, Szathmáry György, Szentmártoni János, Tollas Tibor, Tóth Bálint, Vasadi Péter.

Kárpáti fáradhatatlan erőfeszítései nyomán (hogy a tiszta lelkű és hősies egykori barátból az ifjúság új példaképe válhasson) mindezen felül emléktáblát avatunk 2006-ban a Magyar Írószövetség falán is. Szintén a forradalom évfordulóihoz kapcsolódva két film is készült Gérecz Attiláról, az elsőt még 1996-ban a nemrég tragikusan elhunyt Czigány Zoltán forgatta *Szökés a nagy árvíz idején* címmel, a másikat 2006-ban Pozsgai Zsolt készítette *Csendkút* címmel. 2001-ben a Kráter Kiadó is megjelentett egy Gérecz-válogatást *Így bockorosan* címmel. Aztán tavaly Gérecz Attila már a poppiacra is betört, hiszen a közkedvelt blueszenész, Ferenczi György és a Rackajam nevű zenekara cédét adott ki a Hangzó Helikon sorozatban, amelyen 12 versét és egy Shelley-fordítását zenésítették meg. Erre az előadásra készülődve pedig örömmel bukkantam rá egy új monodrámára, amelyet Csujá

László rendezett a költő *Töredék* című poémája és levelei alapján. Sikertörténet? – tehetjük fel magunkban a kérdést.

Béri Géának még ennyi sem jutott. Szabadulása után 1956-ban a Széna téren és a Várban részt vett a szovjet csapatok elleni szabadságharcban. Börtöne és forradalmi múltja nem kis részben volt okozója, hogy egy könyve se jelenhetett meg Kádárék alatt. Névtelen közlése a nyugaton kiadott *Füveskert* antológiában ugyanúgy nem elégíthette ki, mint hazai – ritka – szereplése az *Élet és Irodalomban*, a *Napjainkban* és két antológiában (*Külvárosi jeladás, Versmondók könyve*, 1975). A *Szép Verseik* csak 1979-es öngyilkossága után egy évvel adott verseiből szerény válogatást. Béri Géza a második füveskerti költő Gérecz Attila után, akinek irodalmi hagyatéka feldolgozásához és megjelentetéséhez a Stádium Kiadó hozzáfogott. 1992-ben láttak napvilágot válogatott versei és novellái, 2001-ben pedig ennek javított és bővített kiadása *Hajó a hegyen* címmel.

Szathmáry Györgyöt már gimnazista korában elhurcolta az ÁVO egy verséért, amelyben a virágokat a megszálló hatalom által meggyalázott magyar lányok vére festette pirosra. Az egyetemen, ahol történelem-filozófia szakra jelentkezett, sem tudott lakatot tenni a szájára, így hét havi internálás után szülővárosában, Szolnokon bázongoristaként volt kénytelen elhelyezkedni. 1952-es letartóztatásakor első fokon 15 évre, majd másodfokon 12 évre ítélték. A forradalom után zenészként járta az országot, és élte a vándorok bohém, keserű életét. A rendszerváltás után szülővárosa kopjafát helyezett el a sírjánál. Kárpáti mellett Szathmáry első felesége, az idős korára szintén költővé érett Rékasy Ildikó gondozza irodalmi hagyatékát. Első posztumusz kötetét Szolnok önkormányzata adta ki 1993-ban, verseiből és műfordításaiból a legteljesebb válogatást pedig – a várossal összefogva – a Stádium Kiadó 1998-ban *Sejtések könyve* címmel.

Tollas Tibor a forradalom eltiprása után Münchenben telepedett le, és megalapította az egyik legnagyobb hatású emigráns irodalmi lapot, a *Nemzetört*. Alighanem azon kevés szerencsések közé tartozik ebből a nemzedékből (93 éves volna, ha élne), akik még megélhették a szovjet csapatok kivonulását, és véglegesen vagy ideiglenesen hazatelepülhettek az emigrációból. 1997-ben hunyt el Münchenben, de végakarátának megfelelően édesanyja mellett, a nagybarcai temetőben nyugszik. 1997-től nemzetközi szavalóverseny is őrzi az emlékét, 2000-ben pedig szülőfalujá-

ban emlékszobát avattak. A rendszerváltásig Belgiumban, Németországban, Amerikában, Braziliában jelentek meg a verseskötetei. Itthon a Lakiteleki Népfőiskola kezdte megjelentetni a 90-es évek elején, majd a forradalom 50. évfordulójára összegyűjtött verseit és műfordításait a Mundus Kiadó rendezte sajtó alá. 2009-ben pedig egy kis válogatást jelentettünk meg a Magyar Naplónál, amit Szakolczay Lajos szerkesztett.

Tóth Bálint 1955-ben amnesztiával szabadult. 1956 novemberében a Politikai Foglyok Forradalmi Bizottságának elnökségi tagja volt. 1957 júniusában ismét letartóztatták kémkedés gyanújával, de decemberben vádemelés nélkül kiengedték. 1955–1957 között a csepeli acélmű finom hengerművében, majd Martin-üzemében dolgozott. 1957–1962 között az építőiparban kocsikísérő, majd könyvraktári munkás és utcai könyvárus volt. 1962-től 1970-ig az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott könyvtárosi munkakörben. 1970 óta szabadfoglalkozású író. Első versei és műfordításai 1957-ben jelentek meg Bécsben. Héber, latin, grúz, olasz, angol, német és svéd költők verseit ültette át magyar nyelvre. Talán a legtöbb díjjal kitüntetett költő a füveskertiek közül, többek közt ő vehette át elsőként a magyar alapítású nemzetközi irodalmi díjat, a Balassi Bálint-émlékkardot 1997-ben.

VII.

Sosem felejttem el, hogy az egyik első tokaji szereplésem tárgya épp a forradalom 40. évfordulójának évében Gérecz Attila volt. Elsőként Lászlóffy Aladár jött oda hozzám érdeklődni felőle. Azóta 17 év telt el.

Végzőként a füveskertiek példáját hadd illusztráljam egy Béri Géza-verssel:

*Homokot rágok. A fogam alatt
csikorgó szemcsék megörjitenek.*

*A torkom fáj. Nyelnék. Nincs már nyálam.
Külön megérzek minden kis szemet.*

*Csak forgatom cserepes, száraz számban.
Kiköpjem? Nyeljek? Úgysem végzek hamarabb,*

*mert tudom: keresztül kell rágnom
az ezerbuckás izzó Szaharát.*

Bízom abban, hogy a füveskertiek több évtizedes szecessziója egyszer véget ér, és elfoglalják méltó helyüket a magyar irodalom panteonjában.